

הלכות הדף היומי

מסכת ביצה

תוכן

- א. דבר שבמנין וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.....1
- ב. כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד ... כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ... כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו.....4

דף ה.

א. דבר שבמנין וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו

כל דבר שנאסר במנין כלומר קיבוץ חכמים שנמנו לכך, ונתבטל אחר כך הטעם שמחמתו נאסר¹, אין אותו האיסור מתבטל על ידי כך מאליו, אלא צריך מנין חכמים אחר להתירו בפירוש.

ולפיכך כמה תקנות מצינו שתיקנו חכמינו ז"ל, ועתה אף דאזיל ליה ההוא טעמא תקנות המה לא זוו ממקומן, כגון אמירת ברוך ה' לעולם אמן ואמן לפני שמו"ע של מעריב², שתיקנו במקום תפילת ערבית שלא התפללו אותה בגלל הסכנה, ואמירת מגן אבות בערבית של שבת³, קריאת ההפטרות בשבתות ומועדים⁴, שמע ישראל ואתה הוא שאומרים לפני פסוקי דזמרה⁵, שמע ישראל שבקדושת מוסף⁶, איסור גבינה של נזכרים⁷, ואיסור עשיית

¹ וכתב בחו"ב נדרים סי' יב ס"ק ה' שלא דוקא בתקנות וגזירות אלא ה"ה כשפסקו דין, אם נמנו וגמרו צריך מנין אחר להתירו

² בשו"ע רלו ומ"ב שם ה' לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית ונפטרין בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון.

³ בשו"ע רסח ומ"ב שם כ' ונתקנה משום סכנת מזיקים שבת כנסיות שלהם היו בשדה ולפעמים בנ"א מאחרים לבוא לבהכ"נ וישארו יחידים בבהכ"נ בשדה לפיכך תקנו ברכה זו כדי שבעוד שיש"צ מאריך בה יסיימו גם הם תפלתם וגם האידנא לא זזה תקנה ממקומה"

⁴ שהטעם מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה, וקראו בנביאים שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לעלות ולקרות בתורה, ולא היו קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים, והרי בין כולם כ"א פסוקים, לכך אף על פי שהשמד בטל מנהגם לא בטל. לבוש אורח חיים סימן רפד סעיף א

⁵ ועיין טור ב"י בסי' מו טעמים שונים לאמירתו.

⁶ והטעם לפי שגזרו על ישראל שלא לקרות ק"ש תקנו שיהיה אומרו ש"צ בהבלעה בעמידה בכל תפלת שחרית בין בהול בין בשבת. והעם עונין אחריו כדי לצאת ידי חובת ק"ש וכשנתבטלה הגזירה בטלו לומר כן בכל התפלות וקבעו לאמרה בתפלת מוסף מפני שני דברים הא' לפי שאין בתפלת מוסף ק"ש, והשני כדי שיתפרסם הנס לדורות ולהודות לשם על ביטול הגזירה. כך כתבו הגאונים. ספר אבודרהם שחרית של שבת

⁷ ביו"ד קטו ב

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת ביצה

מלאכה בערב פסח מחצות היום ואילך⁸, תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת⁹, עשיית רפואה ונטילת תרופות בשבת¹⁰, כי דבריהם כמסמרות נטועים לרמזים להם ידועים¹¹.

ו"א¹² שמטעם זה יש להדליק נרות חנוכה בתחילת הלילה, אפילו בזמנינו במקומות שמדליקים בפנים¹³. וי"א¹⁴ שאין צריך וטוב לזהר גם בזמן הזה.

ו"א¹⁵ שמטעם זה אין לבטל מנהג אמירת פרק "במה מדליקין" בליל שבת קודם ערבית שאמרו אותו גם כדי להזכיר ג' דברים שעריך לומר בתוך ביתו, וגם כדי שהמאחרים יספיקו ערבית ולא יסתכנו ביציאת מבית הכנסת, ועריך מנין אחר להתירו, אולם כתבו האחרונים¹⁶ שיש שנהגו שלא לאמרו כלל.

⁸ כשהיה בית המקדש קיים, בערב פסח מחצות היום הוא זמן שחיטת הפסח, שכל אחד מישראל חייב בו, ולכן היה יום טוב לכל ישראל, שהיו אסורין במלאכה. ולכן אף האידנא דליכא פסח, כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בכל מקום וקיימא לן דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום, והעושה בו מלאכה, משמתין אותו, ואינו רואה סימן ברכה באותה מלאכה. וחמור בזה ערב פסח משאר ע"ש וערב יום טוב, אפי' להפוסקים דסבירא להו דבכל ערב שבת וערב יום טוב אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה, מכל מקום אין משמתין אותו. חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל קכט סעיף ב

⁹ והטעם שאסרו לתקוע בשופר בר"ה שחל להיות בשבת הוא משום שכל אדם חייב בתקיעת שופר (משא"כ קריאת התורה, שבה חייבים רק בציבור), ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר (ושלא כמילה, שאין אדם מל אא"כ בקי בזה, דסכנה בדבר - מנילה ד ב תוד"ה ויעבירנה), גזירה שמא ימלנו בידו וילך אצל הבקי ויעבירונו ד' אמות בר"ה, וגזירה זו בתוקפה גם אם נאמר דבזה"ו אין לנו ר"ה גמורה, ס' שמה סע' ז ובמ"ב ס"ק כג, עיין שם, שכן דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ואף על פי שבטל הטעם שבגינו נגזרה, הגזירה קיימת ועיין שו"ת שו"מ מ"ק ח"א ס' קיא ושו"ת מהרש"ם ח"ג ס' קפח וקצוה"ש ס' קלד בבדה"ש ס"ק ז.

¹⁰ ס' שכח סע' א ו - לז, ועיין קצוה"ש ס' קלד בבדה"ש ס"ק ז (2) לענין גזירות חז"ל שטעמם בטל, ועיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ח ס' טו פט"ו

¹¹ וגילו רק חלק מהם. וכ"כ בשם הגר"א בפאת השלחן (הל' א"י פ"ב בית ישראל ס"ק לב) ובעליות אליהו (תולדות הגר"א) עמ' 30. [וע"ע בענין חידוש זה בערוה"ש יו"ד ס' קטו סע' ו, משך חכמה שמות יב, א, ויקרא יט, ל, ומכתב מאלהו ח"ב עמ' 75 וח"ד עמ' 356]

¹² שו"ע תרעב ב

¹³ ודלא כשיטת ר"י (בתוס' שבת כא, ב ד"ה דאי) שעתה אין לחוש מתי להדליק בגלל שמדליקים בפנים

¹⁴ רמ"א שם

¹⁵ בילקוט יוסף שבת א הערות סימן ער אות א הביא שכתב כן בשו"ת זכר יהוסף (סימן פח - פט), וצ"א דבמג"א תרצב כב הביא רמ"א בתשו' ס' כ"א בשם מהרי"ק שורש קמ"ד דאם נמצא המנהג באיזה פוסק אין לבטלו אפי' בשעת הדחק אין לשנות מנהג כדאמרו' בבני בישן ואפי' יש במנהג צד איסור אין לבטלו כמ"ש מהרי"ק ש"ט ואפי' במנהג מקום א' אמרו' שמבטל הלכה מיהו אם נשתנו הענין מאשר הי' בזמן הראשונים רשאים לשנות המנהג לפי הזמן עכ"ל.

¹⁶ עיין ערוך השולחן אורח חיים סימן רע סעיף ב שכתב שלפי הטעם הראשון יש לנו לאומרו קודם תפלת ערבית דאחר תפלת ערבית הלא אין בדינו לתקן שכבר קבלנו עלינו את השבת בברכו ויש מקומות שאחר תפלת ערבית אומרים זה ואינו נכון, ויש מי שכתב דמפני שאצלינו לא נהגו להדליק בפתיחות ושמינים האסורים לכן לא חיישינן לזה [ב"ח] ולי נראה טעם אחר דבשלמא בזמן הקדמון שהיו מתפללים ערבית בעוד היום גדול ואצלם היה קבלת שבת בברכו שפיר הוה תקון למי שעבר על זה אבל עכשיו שאין מקדימין כל כך להתפלל ואצלינו הוה קבלת שבת במזמור שיר ליום השבת ולכה דודי א"כ אפילו נאמר קודם ברכו הא כבר

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדף היומי

מסכת ביצה

כל דבר¹⁷ שהוא משום חששא ועברה החששא¹⁸ א"צ מנין אחר¹⁹.

וכן בדבר שבמזון יכולים לבטל דברי ב"ד חבירו משום דהפקר ב"ד הפקר,

וכן דבר שלא פשט איסורו ברוב ישראל יכולין לבטל.

ודבר שקבעו אותו לזמן, כשעבר הזמן הרי הוא בטל מאליו, ואין צריך בית דין אחר להתירו²⁰.
י"א²¹ שמתעם זה חרם שהחרים רבינו גרשום שלא לישא שתי נשים אינו נוהג בימינו כיון שלא
הנהיג אלא עד האלף החמישי, אולם להלכה אין להתיר שכבר חזרו וקיבלוהו²².

קבלנו עלינו את השבת וא"א לתקן וגם ברוב מקומות הוא אחר השקיעה ולפיכך לא נהגו לדקדק בכך וכבר
כתבנו בס' רס"ז שיש אצלנו מי שאין אומרים כלל במה מדליקין אלא מאמר מזוהר תרומה כנוונא וכו' ע"ש
והכל מטעם שבארנו.

¹⁷ מנין אברהם סימן תרצ"ס"ק כב וכן בארעא דרבנן מהדורה בתרא מערכת אות ד סימן מז
¹⁸ ולכאורה מטעם זה אין מקום כלל לנמילת מים אחרונים כיון שאנו אוכלים בסכין ומולג וכן משמע במור
וקציעה קפא אך יש גם טעמים על פי סוד ולכן נהגו להחמיר אולם הנשים מקילות, בזה עיין תשובות והנהגות
ח"א סי' קע"ד, ועיין בערוה"ש שם ה' ובשו"ת שלמת חיים סי' קי"ט, ס' הליכות בת ישראל פ"ג הערה י"א בשם
הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' צ"ג.

¹⁹ דמהאי טעמא אין אנו נוהרים בגילוי משום דאין נחשים מצוים בינינו, וכיון דלא הוי רק משום חששא ולא
גזרה, לית ביה משום דבר שבמנין צריך מנין אחר. פמ"ג ומחה"ש שם ועיין משה יהונתן יורה דעה סימן קמז
סעיף א וההפך האמיתי הוא, דודאי כל מה שאסרו חכמים בלי שום תנאי, כגון דלא לעשות מלאכה בערב
פסח אחר חצות ... ואף דהשתא ליכא קרבן פסח, דבטל הטעם, מכל מקום כיון דכבר נאסר במנין מבלי שום
תנאי, השתא נמי אסור. מה שאין כן היכא דבשעה שנאסר היה בה תנאי, כמו חלב של גוי שצריך להיות
ישראל יושב ורואהו והיינו מפני שהוא מערב בו חלב טמא [עבודה זרה לה, ב], והלכך כיון שאם ישראל רואה
מתחלה לא נאסר, השתא נמי שאין בינינו דבר טמא אם כן הוי כמו ישראל רואה [סימן קמז סעיף א בהגה],
דאף בשעת הגזירה לא נאסר בכהאי גוונא. וכמו כן נמי גילוי, דמתחלה לא נאסר גילוי אלא משום ארס של
נחש, ואם ידוע שלא היה שם נחשים מותר, אם כן השתא דלא שכיח נחשים הוי כמו דהיה משמרה וראה
שהנחש לא שתה מזה, ועל זה וכיוצא בזה לא היתה הגזירה מתחילה, ולא שייך בזה כל דבר שבמנין צריך
מנין אחר להתירו.

²⁰ כך העלו התוס' [בסוגיין ד"ה כל דבר] דבדבר ששמו בו זמן מכי עבר הזמן ממילא עבר, אבל רש"י [שם ד"ה
מנא] נראה דחולק בזה. ארעא דרבנן מהדורה בתרא מערכת אות ד סימן מז

²¹ שו"ע ונו"ב אבהע"ז א י

²² רמ"א שם ועי' שו"ת מהרשד"ם אהע"ז סי' עה ופני משה ח"ב סי' קיז שהאשכנזים נוהגים כן מכה מנהג ולא
מכה חרם. אולם ביש"ש יבמות פ"ו סי' מא ובשו"ת מהרש"ל סי' יד שאסר גם אחר האלף החמישי שבנוסח
התקנה לא הוזכר זמן, בד' האו"ז והמרדכי והסמ"ק שהזכירו חדר"ג, וששמועה זו שהוזכרה במהרי"ק אין לה
עיקר, תשו"ר"י די מולינא שהובאה בשו"ת ב"י שם בד' שו"ת הר"ן, שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קמ ואהע"ז סי'
קכ בשם ר' יחיאל אשכנזי, שדעת רנמ"ה היתה עד כי יבא שילה, ושם שהדבר ספק ותלוי בתכמי אשכנז,
שו"ת מהרש"ך ח"ב סי' לו, הובא בכנה"ג א הגב"י נה, שו"ת מהר"ם אלאשקר סי' צה, הובא בכנה"ג שם נו,
שו"ת חכם צבי סוס"י קכד. ועי' שו"ת חקרי לב יו"ד סי' פד ובעי חי אהע"ז סי' א ובאוצה"פ א סי' ק עו בשם
הרבה אחרונים

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת ביצה

ו"א²³ שכדי להתיר מה שתיקנו במנין צריך להיות בית דין המתיר שיהיה גדול מהמנין הראשון שאסר, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין, וי"א²⁴ שאינו צריך להיות גדול כמו בי"ד הראשון²⁵. ויש שכתבו שהמנין האחר צריך שיהיה כמנין חכמים הראשונים, ויש שכתבו שצריך שיהיו חשובים כמותם, ואם בהערכת גדולים הראשונים לא ימצא בדור הבא אחריו להיות בערכם אינם יכולים להתיר מה שאסרו הראשונים. אם האיסור לא ידוע שגזרו סנהדרין במנין חכמים, אלא שהחזיקו בו סתם, יש מהאחרונים שכתב שאין צריך מנין להתירו, אם בטל הטעם.

ו"א²⁶ שאם טעם הגזירה ידוע לכל כשנתבטל הטעם אין צורך במנין אחר להתירו, ולכן אף לדעת האוסרים לעשות טלית של פשתן ולהטיל בו ציצית, מכל מקום אם אי אפשר לו לעשות אלא טלית של פשתן, מוטב שיעשה אותה עם ציצית של פשתן משתבטל מצות ציצית, שכיון שעיקר הגזרה היתה משום תכלת, שלא יעבור על איסור כלאים, הרי עכשיו שאין תכלת בטלה הגזרה ממילא, שכן בטל הטעם הידוע לכל.

ב. כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד ...

כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ... כבר נמנו עליך

חבריך והתירוהו

מתוך שהיו עושיין יין בטהרה לנסכים, לא היו ענבים מצויות בירושלים, ולכן התקינו ב"ד שענבים או יין²⁷ של כרם²⁸ רבעי, כלומר כרם בשנה הרביעית לנטיעתו שהפירות קדושים וצריכים להאכל בירושלים, או לפדותם

²³ רמב"ם ממרים פ"ב ה"ב שו"ת הרא"ש כלל ב סי' ה וכן משמע לשון המג"א סי' תרצ ס"ק כב, ועי' מג"א סי' ט ס"ק ז

²⁴ ראב"ד בהשנות ממרים שם

²⁵ שאין זה נקרא ביטול דברי בי"ד חברו, ולא הצריכו להיות הבי"ד השני גדול בחכמה ובמנין מהראשון אלא כשבא לבטל דברי בי"ד הראשון, וכגון שלא בטל הטעם שמחמתו אסרו הראשונים, אבל כשבטל אותו טעם, הרי אילו היה הבי"ד הראשון קיים והיו שואלים אותו היה הוא עצמו מתיר, שהרי לא אסרו אלא משום טעם ידוע, אלא שמכל מקום נקרא דבר שבמנין, ודין הוא שצריך מנין אחר להתירו, ואפילו שאינו חשוב כמו הראשון

²⁶ רמ"א ונו"כ סי' ט ו ובמנין אברהם שם ס"ק ז "אפי' לדברי האוסרין דעיקר הגזירה משום תכלת, והאידינא ליכא תכלת ולא שייך לדמותו לדבר שנאסר במנין אין לו היתר אלא ע"י בי"ד גדול ממנו בחכמה ובמנין דכיון שמעם האיסור ידוע אם נתבטל הטעם נתבטל האיסור ממילא דל"ד לתקנת ריב"ז וכו' ע"ש דהיתה ביצה אין הטעם ידוע כיב וכו' אבל בנדון זה אין כאן תקנה אלא ב"ש אוסרין משום גזירה וכיון דהשתא לא שייך הך גזירה שרי.

²⁷ ושאר כל הפירות אפילו בזמן בהמ"ק נפדין סמוך להומה. כך דעת הרמב"ם שם ודעת רש"י והרא"ש שכיון שנמנו רבעי נהגו בכל הפירות דין זה בזמן בית המקדש נהגו בכל הפירות.

²⁸ רמב"ם ודרך אמונה הלכות מעשר שני ונמנו רבעי פרק ט הלכה ה ועיי"ש ס"ק מד שדוקא הכרם כדומר שיש בו ה' גפנים שתיים כנגד שתיים ואחד יוצא זנב דאל"ה דינו כשאר פירות.

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת ביצה

ולהעלות הפדיון לירושלים. שיהיו עולין לירושלים מהלך יום לכל צד מירושלים, כלומר שיביאו הענבים או היין עצמם לירושלים, ולא יפדום, כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ויהיו מצויים לבני ירושלים ולעולי רגלים.

ומשחרב בהמ"ק ששוב אין צורך לעטר שוקי ירושלים בפירות כיון שהגוים מושלים שם, נפדה אפילו סמוך לחומה, ואין צריך להכניס הענבים עצמם לירושלים, ואע"ג שאין התקנה בטלה מאליה שהרי צריך מניין אחר להתירו כנזכר, מכל מקום נמנה רבן יוחנן בן זכאי והתיר בפירוש לפדותם מחוץ לירושלים.

אבל בתוך ירושלים א"א לפדותו אפי' בזה"ז, ואם יבנה ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד יחזור הדבר לכמות שהי' ולא יוכלו לפדות הפירות מהלך יום לכל צד.

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>